

Przegląd antologii serbskiej poezji współczesnej wydanych w Polsce po 1990 roku

An Overview of the Anthologies of Serbian Contemporary Poetry in Poland after 1990

Estera Sobalkowska

 <https://orcid.org/0000-0002-1979-0909>

UNIVERSITY OF SILESIA IN KATOWICE
estasoba@gmail.com

Data zgłoszenia: 10.12.2018 r. | Data akceptacji: 3.03.2019 r.

ABSTRACT | This text deals with the anthologies of Serbian contemporary and newest poetry, which appeared in Poland in the last twenty-eight years. Four publications by four different authors and translators present the wealth of Serbian poetry composed by several generations of poets. Each of the anthologies presents a different image of Serbian poetry, thus showing its great diversity. Thanks to these publications, many names appeared in Poland for the first, yet not the last, time — as shown in the subsequent *Bibliographies* printed in the “Translation of Slavic Literatures”.

KEYWORDS | modern poetry, translation, anthology, Serbian literature, publications

Sytuacja serbskiej poezji w Polsce po 1990 roku

Przegląd antologii serbskiej poezji współczesnej wydanych w Polsce po 1990 roku należałoby rozpocząć od nakreślenia ogólnej sytuacji serbskiej poezji w Polsce w tym okresie. Publikacji książkowych prezentujących twórczość serbskich poetów po 1990 roku pojawiło się w Polsce niewiele. W 1990 roku ukazał się — nakładem Związku Literatów Polskich — tomik Momira i Mariji Lazić *Między dotykiem a spełnieniem* w przekładzie Łucji Danilewskiej. Przekład powstał jednak przed 1989 rokiem, został jedynie wydany z opóźnieniem. Najprawdopodobniej także kolejna publikacja, również w przekładzie Ł. Danilewskiej, *Trzy generacje. Wiersze*, prezentująca utwory między innymi Desanki Maksimović, Vesny Parun oraz Dary Sekulić, wydana w 1992 roku została przygotowana/przetłumaczona jeszcze w czasach PRL-u. W 1995 roku opublikowano tomik poezji Stevana Tonticia *Sarajewski rękopis / Sarajevski rukopis* w przekładzie Juliana Kornhausera i Danuty Cirić-Straszyńskiej. W międzyczasie na łamach czasopism pojawiały się pojedyncze wiersze, między innymi Vasko Popy („Dekada Literacka” 1991, nr 22 oraz „Literatura” 1991, nr 8/9), Miodraga Pavlovicia („FA-art” 1990, nr 3), Desanki Maksimović („Metafora” 1993, nr 8—10 oraz „W Drodze” 1993, nr 7), Stevana Raičkovicia („Dekada Literacka” 1994, nr 14/15 oraz „Kwartalnik Artystyczny” 1994, nr 3), Stevana Tonticia („Ex Libris” 1994, nr 51 oraz „Literatura na Świecie” 1994, nr ½), a więc poetów znanych już na polskim rynku wydawniczym. Na kolejną publikację książkową serbskiej poezji trzeba było czekać do 2004 roku — wtedy to ukazał się *Srpsko-polski most poezije / Serbsko-polski most poezji*¹ (zbiór zostanie omówiony w dalszej części rozważań). W latach 90. XX wieku w Polsce ukazały się dzieła pisarzy znanych już polskiemu czytelnikowi. Poezji publikowano mniej niż dotychczas, co było wynikiem ogólnie panującej wówczas tendencji, związanej z mniejszym zainteresowaniem literaturą serbską w Polsce — zarówno wśród wydawców, jak i czytelników. Najczęściej publikowano przekłady przygotowane jeszcze w czasach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, które ze względu na zbliżającą się transformację ustrojową nie mogły być wydane wcześniej² — w pierwszych latach po przełomie politycznym rynek wydawniczy został sprywatyzowany i poddany działaniom wolnego rynku. Wyznawano zasadę, że oddziaływanie na sektor kultury powinno być jak najmniejsze. Według ówczesnej minister kultury —

1 Zob. M. Filipek, K. Majdzik, 2012: *Bibliografia przekładów literatury serbskiej w Polsce w latach 1990—2006*. „Przekłady Literatur Słowiańskich”, t. 1, cz. 3, s. 259—283.

2 O zastoju w publikowaniu poezji pisała m.in. Alina Świeściak w swojej książce *Lekcje nieobecności: szkice o najnowszej poezji polskiej (2001—2010)* z 2010 roku, która ukazała się nakładem Instytutu Mikołowskiego.

Izabelli Cywińskiej — o kulturze powinno decydować aktualne zainteresowanie społeczne:

Po pierwsze, chodziło o odejście od narzucania czegokolwiek komukolwiek, o zlikwidowanie fasadowości socjalistycznej, mocno obecnej w polskim życiu kulturalnym, oraz o stworzenie przekonania, że kto zamawia melodię, ten płaci skrzypkowi, czyli że kultura musi korespondować ze zdrowymi zasadami rynku³.

Po 2007 roku można mówić o nieznacznym wzroście zainteresowania serbską poezją — co roku pojawiają się przynajmniej dwie publikacje książkowe i kilka (w niektórych latach nawet kilkanaście) wierszy w czasopismach zapowiadających wydanie danego tomiku. W 2007 roku opublikowano w Polsce dwie antologie, w 2008 — dwutomową antologię Grzegorza Łatuszyńskiego, której to sam był redaktorem i tłumaczem, oraz tomik poezji Vesny Denčić; w roku 2009 — również dwie publikacje; w 2010 — jedną; w latach 2011—2013 — po cztery każdego roku⁴; w 2014 roku — trzy⁵, z czego jedna to tomik poezji Charlesa Simicia, poety serbskiego pochodzenia tworzącego w języku angielskim⁶, a w 2015 roku — dwie antologie. Warto podkreślić fakt, że zaczęli się pojawiać nowi poeci i nowi tłumacze, nieznani lub mniej znani do tej pory w Polsce. Po transformacji ustrojowej powstały nowe wydawnictwa, które same decydowały o tym, co się ukaże, co warto opublikować. Zmienił się także sposób finansowania kultury (wedle zasad wolnego rynku), w którym to wydawnictwa same zaczęły pozyskiwać środki na prowadzenie działalności.

W przekładach serbskiej poezji można zauważyć pewną tendencję, mianowicie — coraz częściej wśród tłumaczonych twórców pojawiają się poeci młodego pokolenia, tj. urodzeni po 1960 roku. Początków tego zjawiska należy szukać w 2004 roku, kiedy to opublikowano efekty współpracy polsko-serbskiej: antologię *Srpsko-poljski most poezije / Serbsko-polski most poezji*. Przy tym

3 A. Wąsowska-Pawlik, 2013: *Polityka kulturalna Polski 1989—2012*. W: J. Hausner, A. Karwińska, J. Purchala, red.: *Kultura a rozwój*. Warszawa, Narodowe Centrum Kultury, s. 113.

4 Zob. M. Drachal, E. Sobalkowska, 2014: *Bibliografia przekładów literatury serbskiej w Polsce w latach 2007—2012*. „Przekłady Literatur Słowiańskich”, t. 2, cz. 4, s. 260—310; M. Filipek, 2013: *Bibliografia przekładów literatury serbskiej w Polsce w 2013 roku*. „Przekłady Literatur Słowiańskich”, t. 5, cz. 2, s. 131—140.

5 Zob. K. Majdzik, 2014: *Bibliografia przekładów literatury serbskiej w Polsce w 2014 roku*. „Przekłady Literatur Słowiańskich”, t. 6, cz. 2, s. 123—125.

6 Charles Simić urodził się w Belgradzie, w wieku 16 lat wyjechał z rodziną do Stanów Zjednoczonych i większość swoich dzieł napisał w języku angielskim (w 1990 otrzymał Nagrodę Pulitzera). Jest również uznanym tłumaczem serbskiej poezji, m.in. Vasko Popy. Zob. A. Vasić, 1997: *Bibliografija Vaska Pope. Knjiga 1 — pesnikova dela*. Novi Sad, s. XVII; R. Popović, 1998: *Vasko Popa, mit i magija. Životopis*. Vršac, s. 127—128.

dwujęzycznym projekcie pracowali zarówno polscy, jak i serbscy pisarze, a za całość odpowiadali Agnieszka Łasek i Aleksandar Šaranac. Twórczość serbską w publikacji reprezentują: Dragan Bošković, Zoran Đerić, Nenad Janović, Ana Ristović, Aleksandar Šaranac, a więc najmłodsze ówczesne pokolenie poetów (jak już wspomniano, w większości urodzonych po 1960 roku), które dziś można określić mianem poetów w wieku średnim. Jest to pierwsza antologia poezji serbskiej, jaka ukazała się po 1990 roku. Wcześniej zostały wydane w 1983 roku i prezentowały starą oraz nową (ówczesnie) poezję: *Dar słowa ze starej literatury serbskiej* pod redakcją Aleksandra E. Naumowa (poezja stanowiła jedynie część zawartości zbioru) oraz *Tragarze zdań. Antologia młodej poezji serbskiej* w przekładzie Juliana Kornhausera⁷. Zbiór J. Kornhausera jest pierwszym, w którym zaprezentowano polskiemu czytelnikowi ówczesnie (naj)młodszą serbską poezję (przez samego tłumacza określoną mianem „młodej”) — czyli tworzoną przez poetów urodzonych w latach 1940—1950, debiutujących w latach 1960—1970, kiedy w całej Jugosławii (i nie tylko) zachodziły zmiany społeczne i obyczajowe. Zastój w publikowaniu poezji dotyczył nie tylko antologii, lecz przede wszystkim tomików. Zmiana ustroju, sposobu finansowania kultury i wolny rynek sprawiły, że prace nad przekładami poetyckimi zostały wstrzymane na rzecz prozy, która dominuje na rynku wydawniczym przez ostatnie trzydzieści lat. Jak już wspomniano, jest to ogólne zjawisko w świecie literatury, która w znacznym stopniu straciła na znaczeniu.

Kolejnym przedsięwzięciem było ukazanie się w 2007 roku pierwszej antologii współczesnej poezji serbskiej w przekładzie Agnieszki Żuchowskiej-Arendt pt. *Wojna i MP3. Antologia młodszej poezji serbskiej*. Znalazły się w niej utwory 21 różnych młodych poetów, takich jak: Uroš Kotlajić, Natalija Marković, Jasna Milićev, Dragana Mladenović, Igor Petrović, Olgica Rajić, Vladimir Stojnić, Miloš Živanović. Rok później opublikowano obszerne dzieło Grzegorza Łatuszyńskiego — dwutomową antologię poezji serbskiej XX wieku *Wszystkie chwile są tu i nic być nie przestaje* (część pierwsza: *W cieniu wojen i totalizmów* oraz część druga: *Z pokolenia na pokolenie*), w której znalazły się przekłady wierszy ponad 150 poetów. W 2015 roku pojawiły się dwie kolejne antologie: Miłosza Waligórskiego (*Serce i krew. Antologia nowej liryki serbskiej*) i Grzegorza Walczaka (*„Nigdzie nie ma piękniejszego nieba”*. *Antologia współczesnej poezji serbskiej*), czyli dwóch tłumaczy, którzy obok G. Łatuszyńskiego należą do najaktywniejszych propagatorów serbskiej literatury w Polsce.

7 Zob. *Serbica. Wortal serbsko-polskich kontaktów kulturalnych*. Dostępne w Internecie: <http://www.serbica.us.edu.pl/language/pl/> [dostęp: 22.12.2018].

Antologie polskiej poezji w Serbii po 1990 roku

Przeoglądając *Bibliografie przekładów literatury serbskiej w Polsce* z poprzednich lat publikowane na łamach „Przekładów Literatur Słowiańskich”, widać wyraźnie, że polskiej poezji w Serbii jest więcej niż serbskiej w Polsce (jest to stała tendencja, utrzymująca się niemal od samego początku). Warto podkreślić jednak fakt, iż w ostatnich latach nie powstało w Serbii wiele opracowań czy antologii polskiej literatury (co oczywiście wiązałoby się z ogólnie mniejszym zainteresowaniem poezją). W 1991 roku pojawił się zbiór Momčilo Jokicia pt. *Pet vekova poljske poezije: antologija (Pięć wieków polskiej poezji — antologia)*⁸ wraz z dziesięciostronicowym opracowaniem na temat polskiej poezji. Wiele lat później, w 2012 roku, Grzegorz Łatuszyński z pomocą Zorana Đericia przygotował antologię *Živimo rečima: antologija savremene poljske poezije (Żyjemy słowami: antologia polskiej poezji współczesnej* [tłumaczenie tytułu — E.S.]), do której sam wybrał poetów oraz ich utwory i przetłumaczył je. Z. Đerić przełożył natomiast z języka polskiego esej Wojciecha Kaliszewskiego pt. *Energija słów. Szkic do portretu polskiej poezji współczesnej*⁹ (*Energija reči: skica za portret savremene poljske poezije*) oraz notki o autorach. Warto w tym miejscu podkreślić, że G. Łatuszyński należy do wąskiego grona tłumaczy, którzy zajmują się promowaniem zarówno serbskiej literatury w Polsce, jak i polskiej w Serbii — przetłumaczył wiersze ponad 130 polskich poetów na język serbski i chorwacki, stając się tym samym największym propagatorem polskiej literatury w Serbii, ale także serbskiej w Polsce¹⁰.

Rok później ukazała się praca Biserki Rajčić pt. *Rečnik mlade poljske poezije: antologija poezije poljskih pesnika rođenih 1960—1990 godine (Słownik młodej poezji polskiej: antologia poezji polskich poetów urodzonych w latach 1960—1990* [tłumaczenie tytułu — E.S.]) wraz z opracowaniem *Poljska poezija u vreme tranzicije (Polska poezja w okresie transformacji* [tłumaczenie tytułu — E.S.]). Warto wspomnieć także o słowiańskim zbiorze, który ukazał się w Serbii dzięki pracy Z. Đericia — pokusił się on o zebranie i przetłumaczenie najwybitniejszych dzieł przedstawicieli literatur słowiańskich: *Slovenska*

8 Wszystkie tytuły oryginalne, które nie mają odpowiednika w języku polskim (nie ukazały się w Polsce), zostały przetłumaczone na potrzeby niniejszego tekstu przez autorkę.

9 W Polsce esej W. Kaliszewskiego ukazał się w numerze 4 (24) czasopisma „Wyspa” w 2012 roku.

10 Zob. G. Łatuszyński, 2008: *Wszystkie chwile są tu i nic być nie przestaje. Antologia poezji serbskiej XX wieku*. [T.] 1 [W cieniu wojen i totalizmów]. Warszawa, Oficyna Wydawnicza Agawa.

čitanka: ogledi i prevodi iz slovenskih književnosti XX veka (Słowiańska czytanka: przeglądy i przekłady z literatur słowiańskich XX wieku [tłumaczenie tytułu — E.S.]). Polska twórczość w tym obszernym dziele została przedstawiona poprzez utwory między innymi S.I. Witkacego, B. Schulza, W. Gombrowicza, C. Miłosza, T. Różewicza, Z. Herberta, W. Szymborskiej, J. Górzeńskiego, A. Zagajewskiego, S. Barańczaka, M. Świetlickiego i innych. Oprócz przekładów polskich tekstów w tomie znalazły się także tłumaczenia literatury rosyjskiej, białoruskiej, bułgarskiej oraz czeskiej, przy czym to polska twórczość jest najliczniej reprezentowana.

Należy podkreślić, że to właśnie poezja, zarówno polska w Serbii, jak i serbska w Polsce, charakteryzuje się największą różnorodnością w powstających przekładach. Wśród tłumaczonych prozaików przeważają doskonale znane już czytelnikom nazwiska B. Schulza, H. Sienkiewicza, A. Sapkowskiego, S. Lema, W. Gombrowicza, G. Herlinga-Grudzińskiego — których teksty mają często nawet dwa lub trzy wydania¹¹. Pojawiają się także nowości wydawnicze (jak chociażby twórczość Szczepana Twardocha w Serbii czy Davida Filipa w Polsce), jednakże są one zdecydowanie w mniejszości. To przede wszystkim przekłady poezji charakteryzuje obecność nowych artystów, a tym samym także tłumaczy, niezbyt dobrze do tej pory znanych na polskim (odnośnie serbskim) rynku wydawniczym, a którzy stopniowo zdobywają popularność. Należałoby w tym miejscu wspomnieć o przekładach dramatu, który co prawda nie dominuje, ale staje się coraz bardziej obecny. W czasach PRL-u, w 1988 roku ukazała się *Antologia współczesnego dramatu jugosłowiańskiego* pod redakcją Ognjena Lakićevicia (Wydawnictwo Łódzkie) w wysokim jak na tamte czasy nakładzie 2000 egzemplarzy. Na następne antologie dramatu trzeba było czekać aż do 2011 roku, kiedy to wydano *Postpolityczność. Antologia nowego dramatu serbskiego*. Wyboru utworów dokonał Goran Injac, a przetłumaczyli je: Gordana Đurđev-Mačkiewicz, Łukasz Wieczorek, Dorota Jovanka Ćirlić, Goran Injac, Joanna Wichowska. Łącznie w zbiorze znalazły się teksty sześciu różnych serbskich twórców. Drugą antologią z 2011 roku jest dwutomowe dzieło *Serbska ruletka: dramat serbski po 1995 roku: wybór tekstów* pod redakcją Agnieszki Cielesty, Dominiki Zwierzchowskiej i Leszka Małczaka. Można zatem stwierdzić, że po transformacji ustrojowej w Polsce dramat stał się bardziej obecny na rynku wydawniczym. Nie przeważa nad prozą i poezją, ma jednak stałą pozycję.

11 Zob. E. Sobalkowska, 2015: *Bibliografia przekładów literatury polskiej w Serbii w 2015 roku*. „Przekłady Literatur Słowiańskich”, t. 7, cz. 2, s. 111—113.

Przekłady współczesnej poezji serbskiej na język polski

Współczesna poezja serbska zaczyna się po II wojnie światowej, kiedy to pojawiają się wiersze poetów urodzonych (najczęściej) w międzywojniu (są też oczywiście i tacy artyści jak Miloš Crnjanski — debiutujący jeszcze przed I wojną światową), którzy w swojej twórczości poruszają problematykę doświadczeń wojennych. Serbscy literaturoznawcy wyróżniają także młodszą poezję serbską (*młada srpska poezija*), nową poezję (*nova srpska poezija*) oraz najnowszą (*najnovija srpska poezija*) — określenie jej granic i cezur nie jest łatwe. Dla Gojko Božovicia nowa serbska poezja to poezja, która powstawała i była publikowana w latach 90. XX wieku. Zauważa on jednak, że każda kolejna następująca generacja zasługuje na miano nowej poezji, a poprzednia staje się zaś częścią szerszego nurtu poezji współczesnej¹². Analizując jednak antologie, które ukazały się w Serbii, można od razu zauważyć, że współczesna poezja datowana jest mniej więcej od 1950 roku do roku około 2007. Po roku 2010 nie ukazała się w Serbii żadna antologia rodzimej poezji. W polskich zbiorach serbskiej poezji współczesność reprezentują pisarze publikujący po II wojnie światowej, do poezji najnowszej zaliczają się natomiast poeci urodzeni po 1940 roku (najczęściej po 1950), nieobarczeni wojennym doświadczeniem, odwołujący się w swojej twórczości do zjawisk nowych, poruszający współczesne im problemy, niepróbujący rozliczać się z przeszłością. Jak to już przedstawiono, w ciągu ostatnich kilkunastu lat w Polsce zaczęto prezentować ich twórczość czytelnikom. Jest to kilka generacji, które bardzo się od siebie różnią, przekazują inne treści, odwołują się do różnych wartości, mają inne doświadczenia, a przede wszystkim opisują inną współczesność.

Omówienie przekładów najnowszej poezji serbskiej zacząć by należało nie chronologicznie (od tych, które ukazały się w Polsce jako pierwsze), lecz od dzieła najobszerniejszego — dwutomowej antologii Grzegorza Łatuszyńskiego, ponieważ jest ono wyznacznikiem współczesnej poezji, w tym także tej najnowszej. Jak już wspomniano, pierwszy tom — *W cieniu wojen i totalizmów* — poświęcono poetom debiutującym po I wojnie światowej oraz tym, którzy w jakimś stopniu mieli związek (choćby w dzieciństwie) z II wojną światową. Znaleźli się w nim tacy przedstawiciele, jak: M. Crnjanski, S. Vinaver, M. Nastasijević, A. Vučo, D. Maksimović, D. Matić, M. Dedinac, M. Ristić, O. Davičo, M. Mladenović, V. Popa, B. Radičević, I. Lalić oraz wielu innych wybitnych poetów

12 Zob. G. Božović, [online]: *Nova srpska poezija: između tišine i ruba*. „Sarajevske sveske”, br. 15/16. Dostępne w Internecie: <http://www.sveske.ba/en/content/nova-srpska-poezijaizmedu-tisine-i-ruba> [dostęp: 17.11.2018].

XX wieku. Antologię otwiera M. Crnjanski (ur. w 1893 roku), a zamyka ją Mile Breneselović (ur. w 1944 roku). Tom drugi, bardziej interesujący w kontekście niniejszego tekstu — *Z pokolenia na pokolenie* (podtytuł: *Panorama nowej poezji*) — to obraz twórczości 80 poetów urodzonych po II wojnie światowej, którzy nie doświadczyli rewolucji społecznej, a obyczajowej. G. Łatuszyński określa ten przekrój generacji: od „dzieci kwiatów” do „dzieci wojny” — wszyscy zdążyli zadebiutować jeszcze w XX wieku¹³. Nie bez znaczenia jest podtytuł tomu: *Panorama nowej poezji*, ponieważ G. Łatuszyński w ten sposób przedstawia właśnie swoją definicję tej nowej poezji. Nie oddziela on jednak wyraźnie tych generacji od siebie, nie grupuje poetów ze względu na tematykę, którą się zajmują, nie wyznacza także punktów zwrotnych czy przełomowych. Antologię otwiera Pero Zubac (ur. 30 maja 1945 roku) i jego poemat pt. *Mostarskie deszcze / Mostarske kiše* opublikowany w 1963 roku — był to debiut poety. Po P. Zubacu zaprezentowani zostają kolejni artyści, chronologicznie według daty urodzenia. Co ważne, wszyscy debiutowali po roku 1960 (najwcześniej właśnie P. Zubac — w 1963 roku). Jako punkt zwrotny można by wskazać rok 1968, kiedy w całej Jugosławii (i nie tylko) miały miejsce demonstracje studenckie. Wydarzenia czerwcowe przypadają na okres studiów wielu serbskich pisarzy, część z nich zaangażowana była w działalność opozycyjną lub po prostu obserwowała zmiany, do jakich dochodziło, o jakie młodzież walczyła¹⁴. Rozgorczenie społeczne wzrastało, młodzi ludzie czuli się oszukani, chcieli nowej rzeczywistości, pragnęli głębokich zmian¹⁵. Zaczęła powstawać poezja osadzona silnie we współczesności, krytyczna, bazująca na wnikliwej obserwacji, racjonalna. Jednym z najwybitniejszych przedstawicieli tego nurtu jest między innymi Rajko Petrov Nogo¹⁶, który zadebiutował w 1967 roku tomikiem poezji *Zimomora* i otrzymał za niego jedno z ważniejszych serbskich wyróżnień — Brankova nagrada¹⁷ (w 1968 roku). Jego poezja osadzona jest w codzienności, która dla artysty jest punktem wyjścia do rozważań nad sensem ludzkiego życia. G. Łatuszyński umieszcza go w swej antologii zaraz po P. Zubacu, zaznaczając tym samym, że jest on, jego zdaniem, artystą otwierającym nową serbską poe-

13 Zob. G. Łatuszyński, 2008: *Wszystkie chwile są tu...*, [t.] 1, s. 9.

14 Zob. *Jun — lipanj 1968: dokumenti*, 1971. „Praxis. Filozofski časopis”. Zagreb, Hrvatsko filozofsko društvo.

15 Zob. I. Mladinović, 2008: *1968: poslednji veliki san*. Beograd.

16 Zob. G. Łatuszyński, 2008: *Wszystkie chwile są tu...*, [t.] 2 [*Z pokolenia na pokolenie*]. Warszawa, Oficyna Wydawnicza Agawa, s. 482.

17 Brankova nagrada — to poetycka nagroda literacka na cześć wybitnego serbskiego poety doby romantyzmu Branko Radičevića. Przyznawana jest za debiutancki tomik poezji poetom do lat 30. (sam B. Radičević zmarł w wieku 29 lat i 3 miesięcy). Zob. <http://www.maticasrpska.org.rs/uruchena-brankova-nagrada-matitse-srpske-2/> [dostęp: 10.01.2019].

zję. W całym zbiorze przeważają jednak pisarze debiutujący w latach 70. i 80. minionego stulecia, jak np. Duško Novaković, Srba Ignjatović, Stevan Tontić, Radmila Lazić, Nina Živančević, Vojislav Karanović, Milan Orlić i wielu innych. Ich poezja polskiemu czytelnikowi jest częściowo znana, ponieważ pojedyncze wiersze ukazywały się na łamach polskiej prasy lub we wcześniejszych (ale także późniejszych) antologiach i zbiorach¹⁸. G. Łatuszyński pokusił się także o zaprezentowanie tej generacji poetów, którą G. Božović określił mianem nowej serbskiej poezji, a mianowicie pokolenie debiutujące w latach 90. i na początku XXI wieku. Zauważa on, że jest to poezja bardzo intymna i osobista — czasem aż za bardzo osobista, przez co może być mało zrozumiała dla potencjalnych czytelników, których, zdaniem G. Božovicia, jest coraz mniej. Nastąpił odwrót od poezji, a artyści zwracają się ku prozie, za pomocą której są w stanie lepiej się komunikować:

Kao što to može da bude jako loše i po poeziju i po same teme društva koje je, kao i većina savremenih društava, od poezije odustalo, to za poeziju može da bude i dobro ukoliko u svemu tome prepozna i efekat rasterećenja od suvišnih obaveza da se govori u ime drugog, pre svega, u ime kolektivnih očekivanja i velikih naracija. Poezija je prepuštena samoj sebi, retkim preostalim čitaocima i sve usamljenijim medijima njenog javnog prisustva. U toj tišini nastaju važne stvari, postoji samo opasnost da one ostanu neprimećene¹⁹.

To młode pokolenie serbskiej poezji u G. Łatuszyńskiego reprezentują między innymi Nenad Milošević, Saša Jelenković, Ana Ristović, Saša Radojčić, Ivan Lalović, Dejan Bogojević, Tomislav Marković, Nenad Jovanović, Ivana Velimirac oraz Ana Dumović. Większość z nich może się pochwalić bogatą karierą artystyczną, prestiżowymi nagrodami i międzynarodowymi stypendiami²⁰. Nadal obecni są na serbskiej scenie poetyckiej. Warto zwrócić także uwagę, że część z tych nazwisk pojawiła się także w antologii pt. *Serce i krew* przygotowanej przez Miłosza Waligórskiego w 2015 roku.

Niejako na marginesie należałoby wspomnieć również o pracy G. Łatuszyńskiego z 2015 roku — *O serbskiej poezji XX wieku i współczesnej*. Nie jest to antologia, lecz próba popularnonaukowego opracowania twórczości siedmiu najwybitniejszych i najciekawszych, zdaniem autora, serbskich poetów ubiegłego wieku. W tym wyróżnionym przez tłumacza gronie znalazli się M. Crnjanški, D. Maksimović, V. Popa, S. Raičković, A. Puslojić, J. Zivlak oraz N. Vujčić.

18 Zob. M. Filipek, K. Majdzik, 2012: *Bibliografia przekładów literatury serbskiej...*, s. 259—283.

19 G. Božović, [online]: *Nova srpska poezija...*

20 Zob. G. Łatuszyński, 2008: *Wszystkie chwile są tu...*, [t.] 2.

Każdemu z nich G. Łatuszyński poświęca kilka stron, na których stara się przedstawić najważniejsze wyznaczniki ich poezji, uzupełniając każde z opracowań notą biograficzną danego poety. Praca ta nie wprowadza nowych nazwisk, a opisuje jedynie działalność tych artystów, którzy są dobrze znani polskiemu czytelnikowi (uwzględniając odbiór i zasięg serbskiej poezji w Polsce).

Serbska poezja najnowsza

Pierwszą antologią najnowszej/młodszej poezji serbskiej w Polsce jest publikacja Agnieszki Żuchowskiej-Arendt *Wojna i MP3. Antologia nowszej poezji serbskiej* z 2007 roku. Tłumaczkę często określa się mianem „tłumaczki najmłodszej poezji serbskiej” — poza antologią przełożyła wiele tomików poezji młodych serbskich artystów, chociaż, jak sama podkreśla, zajmuje się całym jugosłowiańskim kręgiem literackim²¹. W swej antologii zawarła po kilka wierszy 21 poetów urodzonych głównie w latach 70. i 80. minionego wieku, a zatem debiutujących w latach 90. i na przełomie wieków. Obok antologii M. Waligórskiego jest to zbiór najmłodszej (najbardziej współczesnej) poezji serbskiej dla polskiego czytelnika. Symboliczny tytuł może być traktowany jako minimalistyczna charakterystyka poezji dotkniętej wojną w rozpadającej się Jugosławii oraz bombardowaniem Serbii w 1999 roku przez siły NATO z jednej strony, a postępowaniem cywilizacyjnym — z drugiej.

Metaforyczny jest także tytuł tomiku zaproponowany przez M. Waligórskiego — *Serce i krew*. W posłowie swej antologii podkreśla, że cechą charakterystyczną najnowszej serbskiej poezji jest przede wszystkim głęboka intymność i indywidualizm, a zaangażowanie w sprawy polityczne i społeczne najczęściej wyraża się poprzez milczenie. Serce może być rozumiane jako głęboka miłość i przywiązanie do ojczyzny, a krew odnosić się do ofiary poniesionej w walce o wolność. Jednakże w wierszach przez niego tłumaczonych czytelnik nie znajdzie odniesień do wojny, bombardowania czy problemu z Kosowem. Problemy polityczne są przemilczane, jednakże ojczyzna jest zawsze „u krwi” („we krwi”), jako jedna z ważniejszych wartości, o które należy dbać. G. Božović tak opisuje tę przemianę:

Dok čitamo mnoge savremene pesnike, pa čak i neke od najboljih među njima, možemo zapaziti jednu vrstu hermetične intimizacije pesničkog jezika u njihovi-

21 Zob. Wywiad z poetką i tłumaczem poezji Agnieszką Żuchowską-Arendt. Dostępne w Internecie: <http://modowo.pl/pl/static/wywiad-z-poetka-i-tlumaczem-poezji-agnieszka-zuchowska-arendt> [dostęp: 20.11.2018].

ma stihovima. U njihovim metaforama progovaraju intimni, sasvim intimni uvidi i fascinacije, teško dokučivi ako ne znamo te pesnike i njihovu svakodnevicu, posredovani tako da je odmah vidljivo da računaju na vrlo sveden prostor i na vrlo ograničen broj čitalaca. Tu se, dakle, odigrava, na naše oči, jedna strukturalna promena u samoj prirodi savremene srpske poezije i biće veoma zanimljivo pratiti dalji razvoj događaja u ovom pravcu²².

Antologia przedstawia 37 wierszy 15 artystów reprezentujących kilka generacji. Najmłodsza poetka — Maja Solar — urodziła się w 1980 roku, w 2008 za tomik poezji *Makulalalalalatura* otrzymała Brankową nagrodę. Najstarsi zaś artyści: Marija Midžović oraz Dragan Jovanović Danilov urodzili się w 1960 roku. Ponadto w zbiorze można znaleźć także wiersze Any Ristović, Orbana Risticia, Petara Matovicia, Tomislava Markovicia czy Dejana Ilicia. Zarówno Miłosz Waligórski, jak i Jarosław Wach (autor opracowania) nie tworzą żadnej cezury ani nie wyznaczają granicy oddzielającej generacji poetów. Zaznaczają jedynie, że wśród przedstawicieli tej najnowszej poezji można wydzielić artystów młodszych i starszych, ale nie ze względu na wiek, lecz sposób wyrazu i reakcji na rzeczywistość. Zdaniem J. Wach, starszych charakteryzuje ironia (często i autoironia) oraz melancholia, a młodszych nadekspresyjna, gwałtowna złość, smutek i rozczarowanie. To, co cechuje natomiast wszystkich przedstawicieli tej najnowszej poezji, to duże przywiązanie do słowa i dbałość o środki wyrazu: „Niekiedy wręcz zdumiewa ich ciągle żywa wiara w moc poetyckiego słowa mimo wiedzy o powszechnej dewaluacji jego znaczenia”²³. Jest to ta sama tendencja, o której w swoim eseju pisze G. Božović, zauważając, że współcześni poeci kierują swoją twórczość do czytelnika bardzo świadomego, znającego poezję i samego artystę.

Warto podkreślić, iż jest to antologia bardzo młodej poezji, zarówno dla polskiego, jak i serbskiego odbiorcy. Wiersze między innymi A. Ristović, P. Matovicia czy O. Risticia ukazują się regularnie na łamach czasopism²⁴ w Polsce w ostatnich kilku latach, a ich przekładami zajmują się różni młodzi tłumacze, tacy jak: M. Maszkiewicz, J. Michta, A. Łasek czy A. Żuchowska-Arendt, którzy szukają poezji bardziej aktualnej, im bliższej, a tym samym i najnowszej.

W tym samym roku ukazała się także antologia przygotowana i przetłumaczona przez Grzegorza Walczaka „*Nigdzie nie ma piękniejszego nieba*”. Antologia

22 G. Božović, [online]: *Nova srpska poezija...*

23 M. Waligórski, 2015: *Serce i krew. Antologia nowej liryki serbskiej w przekładach Miłosza Waligórskiego*. J. Wach, oprac. Lublin, Wschodnia Fundacja Kultury Akcent.

24 Wiersze ukazują się m.in. w takich czasopismach, jak: „Fraza: pismo literacko-społeczne”, „Podgląd: kwartalnik literacki Oddziału Warszawskiego Stowarzyszenia Pisarzy Polskich”, „Wyspa”, „Ha!art”, „Akcent”, „Rita Baum”.

współczesnej poezji serbskiej. Jest ona dużo obszerniejsza od tej przygotowanej przez M. Waligórskiego — zawiera wiersze 30 poetów, reprezentujących kilka pokoleń. Jak podkreśla sam autor we wstępie:

W proponowanym przeze mnie wyborze poezji serbskiej obok już nieżyjących historycznych postaci, wielkich twórców literatury serbskiej — Miloša Crnjanskiego i Desanki Maksimović — wprowadzonych tu jako swoiste, symboliczne punkty odniesienia, do których nawiązują współcześni, oraz uznanych współczesnych autorów, znaleźli się też poeci mniej znani szerszej publiczności, którzy wydali mi się interesujący²⁵.

Cały zbiór otwierają wiersze M. Crnjanskiego i D. Maksimović, którzy reprezentują najstarsze pokolenie. Nie zostali oni wprowadzeni wyłącznie jako swego rodzaju cezura czasowa, ale przede wszystkim jako kanon, wskazując czytelnikowi tematykę tej poezji. Już sam tytuł zbioru („*Nigdzie nie ma piękniejszego nieba*”) sugeruje czytelnikowi, jakiej tematyki wierszy może oczekiwać. G. Walczak wybrał bowiem takie utwory, które wskazują na głębokie zakorzenienie w historii, tradycji narodowej oraz kulturze, ukazane z bardzo intymnej, indywidualnej perspektywy. W tekstach tych pobrzmiewa smutek, rozczarowanie, rozżalenie — coś, co charakteryzuje nowszą poezję serbską. Antologia ta różni się jednak nie tylko tematycznie (w *Sercu i krwi* nie było wielu politycznych i historycznych odwołań) od tej przygotowanej przez M. Waligórskiego — znaleźli się w niej bowiem artyści starsi (abstrahując od M. Crnjanskiego i D. Maksimović) — najmłodszy z nich, Vladan Stamenković, urodził się w 1968 roku i jest określany przez G. Walczaka mianem poety młodego pokolenia, których J. Wach z kolei nazwał starszymi przedstawicielami najnowszej poezji serbskiej. Większość pisarzy urodziła się w latach 40., a ich debiut przypada na okres wspomnianych wcześniej demonstracji studenckich oraz przemian społecznych w 1968 roku. Utwory części z nich pojawiły się już w antologii przygotowanej przez G. Łatuszyńskiego w 2008 roku, zbiory te różnią się jednak doбором wierszy — każdy z redaktorów wybrał po kilka innych wierszy z rozmaitej twórczości tychże pisarzy, pokazując tym samym bogactwo i różnorodność serbskiej poezji.

25 G. Walczak, 2015: „*Nigdzie nie ma piękniejszego nieba*”. *Antologia współczesnej poezji serbskiej*. G. Walczak, oprac. i przeł. Warszawa, Wydawnictwo Książkowe IBiS.

Podsumowanie

Współczesna poezja serbska z roku na rok jest coraz bardziej obecna na polskim rynku wydawniczym. Czytelnicy mają możliwość zapoznać się nie tylko z uznanymi już twórcami, którzy ugruntowali swoją pozycję w Serbii wiele lat temu, lecz także zgłębić literaturę nowszą oraz najnowszą, poznać trendy dominujące w serbskiej literaturze wraz z problemami, z którymi musi się zmagać dany naród. Zastanawia jednak brak jakichkolwiek opracowań krytycznych i recenzji, które mogłyby przybliżyć czytelnikowi recepcję tych zbiorów. Najczęściej sami tłumacze wypowiadają się o swoich pracach, udzielają wywiadów, promują kolejne wydania. Wiersze pojawiają się głównie w niszowych czasopismach, a ich opracowania — w Internecie albo w ogóle. Wraz ze zmianą ustroju nastąpiła także zmiana w recepcji poezji — recenzji tomików jest znacznie mniej, rzadziej pojawiają się w pracach naukowych. Mniejsze zainteresowanie samą liryką ma przełożenie na zmniejszenie jej recepcji, czyniąc z przekładów poezji serbskiej zjawisko niszowe na rynku wydawniczym.

W ostatnich dziesięciu latach pojawiły się w Polsce cztery antologie zawierające łącznie kilkaset wierszy — większość z nich publikowana była po raz pierwszy, odkrywając tym samym nowe oblicze serbskiej literatury. Każde pokolenie i generacja stara się wypracować swój własny, indywidualny system, język, środki wyrazu oraz tematykę. W przypadku poezji nowej/młodszej trudno postawić jednoznaczne cezury, wskazać, kto do danej grupy czy kręgu przynależy. Nie oznacza to jednak, że między pokoleniami nie ma różnic — przeciwnie: każde z nich ma za sobą inne doświadczenia historyczne, społeczne i obyczajowe. Młodsze pokolenie czuje potrzebę buntu, walki, energicznego manifestowania swoich racji, podczas gdy starsi zwracają się w kierunku melancholii, ironii, tęsknoty i rozczarowania. Zdarza się, że mówią o tym samym, jednak w zupełnie inny sposób — najlepiej widać to w antologii G. Walczaka „*Nigdzie nie ma piękniejszego nieba*”, chociaż u niego przekrój pokoleniowy nie jest tak duży jak np. w zbiorze G. Łatuszyńskiego, który z kolei nie wybierał i nie układał wierszy tematycznie. Poezja serbska cały czas się rozwija, a na scenę wkraczają nowi pisarze i nowe generacje, coraz mniej obarczone wydarzeniami lat 90., poruszające współczesne im problemy XXI wieku.

Literatura

- Božović G., [online]: *Nova srpska poezija: između tišine i ruba*. „Sarajevske sveske”, br. 15/16. Dostępne w Internecie: <http://www.sveske.ba/en/content/nova-srpska-poezijaizmeđu-tisine-i-ruba> [dostęp: 17.11.2018].
- Drachal M., Sobalkowska E., 2014: *Bibliografia przekładów literatury serbskiej w Polsce w latach 2007—2012*. „Przekłady Literatur Słowiańskich”, t. 2, cz. 4, s. 260—310.
- Filipek M., 2013: *Bibliografia przekładów literatury serbskiej w Polsce w 2013 roku*. „Przekłady Literatur Słowiańskich”, t. 5, cz. 2, s. 131—140.
- Filipek M., Majdzik K., 2012: *Bibliografia przekładów literatury serbskiej w Polsce w latach 1990—2006*. „Przekłady Literatur Słowiańskich”, t. 1, cz. 3, s. 259—283.
- Jun — lipanj 1968: dokumenti, 1971. „Praxis. Filozofski časopis”, 148. Zagreb, Hrvatsko filozofsko društvo.
- Łatuszyński G., 2008: *Wszystkie chwile są tu i nic być nie przestaje. Antologia poezji serbskiej XX wieku*. [T.] 1 [W cieniu wojen i totalizmów]. [T.] 2 [Z pokolenia na pokolenie]. Warszawa, Oficyna Wydawnicza Agawa.
- Łatuszyński G., 2015: *O serbskiej poezji XX wieku i współczesnej*. Warszawa, Oficyna Wydawnicza Agawa.
- Majdzik K., 2014: *Bibliografia przekładów literatury serbskiej w Polsce w 2014 roku*. „Przekłady Literatur Słowiańskich”, t. 6, cz. 2, s. 123—125.
- Mladinović I., 2008: *1968: poslednji veliki san*. Beograd.
- Popović R., 1998: *Vasko Popa, mit i magija. Životopis*. Vršac.
- Serbica. *Wortal serbsko-polskich kontaktów kulturalnych*, [online]. Dostępne w Internecie: <http://www.serbica.us.edu.pl/language/pl/> [dostęp: 22.12.2018].
- Sobalkowska E., 2015: *Bibliografia przekładów literatury polskiej w Serbii w 2015 roku*. „Przekłady Literatur Słowiańskich”, t. 7, cz. 2.
- Vasić A., 1997: *Bibliografija Vaska Pope. Knjiga 1 — pesnikova dela*. Novi Sad.
- Walczak G., 2015: „Nigdzie nie ma piękniejszego nieba”. *Antologia współczesnej poezji serbskiej*. G. Walczak, oprac. i przeł. Warszawa, Wydawnictwo Książkowe IBiS.
- Waligórski M., 2015: *Serce i krew. Antologia nowej liryki serbskiej w przekładach Miłosza Waligórskiego*. J. Wach, oprac. Lublin, Wschodnia Fundacja Kultury Akcent.
- Wąsowska-Pawlik A., 2013: *Polityka kulturalna Polski 1989—2012*. W: J. Hausner, A. Karwińska, J. Purchała, red.: *Kultura a rozwój*. Warszawa, Narodowe Centrum Kultury, s. 107—125.
- Żuchowska-Arendt A., 2007: *Wojna i MP3. Antologia młodszej poezji serbskiej*. A. Żuchowska-Arendt, przeł. Kraków, Wydawnictwo Miniatura.

Wywiad z poetką i tłumaczem poezji Agnieszką Żuchowską-Arendt, [online]. Dostępne w Internecie: <http://modowo.pl/pl/static/wywiad-z-poetka-i-tlumaczem-poezji-agnieszka-zuchowska-arendt> [dostęp: 20.11.2018].

Естера Собалковска

Преглед антологија савремене и модерне српске поезије у Пољској након 1990. године

РЕЗИМЕ | Овај текст се бави антологијама савремене и најновије српске поезије, која се појавила у Пољској након 1990. године. Четири публикације четири различита аутора и преводилаца представиле су богатство српске поезије коју изводе неколико генерација песника. Свака од антологија презентирала је другачију слику српске поезије, показујући своју велику разноликост. Захваљујући овим публикацијама, у Пољској први пут су се појавила многа имена — како је приказано у наредним библиографијама штампаним у часопису “Преводи словенских књижевности”.

КЉУЧНЕ РЕЧИ | савремена поезија, превод, антологија, српска књижевност, публикације

Estera Sobalkowska

An Overview of the Anthologies of Serbian Contemporary and Modern Poetry in Poland after 1990

SUMMARY | This text deals with the anthologies of Serbian contemporary and newest poetry, which appeared in Poland in the last twenty-eight years. Four publications by four different authors and translators present the wealth of Serbian poetry composed by several generations of poets. Each of the anthologies presents a different image of Serbian poetry, thus showing its great diversity. Thanks to these publications, many names appeared in Poland for the first, yet not the last, time — as shown in the subsequent *Bibliographies* printed in the “Translation of Slavic Literatures”.

KEYWORDS | modern poetry, translation, anthology, Serbian literature, publications

ESTERA SOBALKOWSKA | mgr, doktorantka w Zakładzie Teorii Literatury i Translacji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Absolwentka studiów licencjackich z roszoznawstwa, politologii oraz kulturoznawstwa. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół literatury serbskiej i przekładu, a także wokół kultury Bałkanów oraz związków serbsko-rosyjskich. Jest autorką m.in. bibliografii literatury polskiej w Serbii za lata 2014—2016 oraz komentarza do bibliografii za rok 2015.